

DOI: <https://doi.org/10.36719/2706-6185/57/37-43>

Günəl Nəsbli

Bakı Dövlət Universiteti

doktorant

<https://orcid.org/0009-0000-0752-5190>

gallahyarova1996@gmail.com

Avropa İttifaqının tərəfdaşlıq strategiyasının nəzəri əsasları

Xülasə

Müasir beynəlxalq münasibətlər sistemində Avropa İttifaqının (Aİ) tərəfdaşlıq strategiyası regional inteqrasiya və beynəlxalq sabilliyin təmin olunmasında mühüm rol oynayır. Bu tədqiqat Aİ-nin tərəfdaşlıq strategiyasının nəzəri əsaslarını, xarici siyasət mexanizmlərini, normativ güc konsepsiyasını və institusional transformasiya vasitələrini araşdırır. Tədqiqat göstərir ki, Aİ-nin tərəfdaşlıq siyasəti yalnız iqtisadi inteqrasiyanı təşviq etməklə kifayətlənmir, eyni zamanda demokratik institutların inkişafını, insan hüquqlarının qorunmasını və hüququn aliliyi prinsiplərinin tətbiqini hədəfləyir. Normativ güc konsepsiyası çərçivəsində Aİ tərəfdaş ölkələrdə davranış və institusional dəyişikliklər yaratmaq üçün yumşaq güc və şərtlilik mexanizmlərindən istifadə edir. Avropa Qonşuluq Siyasəti, Ümumi Ticarət Siyasəti, Ümumi Xarici və Təhlükəsizlik Siyasəti və iqtisadi-maliyyə yardımı kimi mexanizmlər vasitəsilə tərəfdaş ölkələrdə institusional modernləşməni dəstəkləyir. Eyni zamanda, tədqiqatda tənqidi yanaşmalar da qeyd edilir, normativ təsirin effektivliyinin tərəfdaş ölkələrin milli maraqları, siyasi strukturlarının dayanıqlığı və iqtisadi vəziyyəti ilə məhdudlaşdığı göstərilir. Nəticə olaraq qeyd edilir ki, Aİ-nin tərəfdaşlıq strategiyası regional inteqrasiyanı və demokratik institutların inkişafını təşviq edən kompleks və çoxşaxəli bir vasitədir. Strategiyanın uğuru institusional islahatların davamlılığı, siyasi dialoqun genişləndirilməsi və normativ prinsiplərin ardıcıl tətbiqi ilə bağlıdır.

Açar sözlər: *Avropa İttifaqı, tərəfdaşlıq strategiyası, normativ güc, institusional transformasiya, demokratik institutlar*

Gunel Nasibli

Baku State University

PhD student

<https://orcid.org/0009-0000-0752-5190>

gallahyarova1996@gmail.com

Theoretical Foundations of the European Union's Partnership Strategy

Abstract

In the contemporary international relations system, the European Union (EU) partnership strategy plays a significant role in promoting regional integration and ensuring international stability. This study examines the theoretical foundations, foreign policy mechanisms, normative power concept, and institutional transformation tools underlying the EU's partnership strategy. The research demonstrates that the EU's strategy not only fosters economic integration but also aims to develop democratic institutions, protect human rights, and uphold the rule of law in partner countries. Within the framework of the normative power concept, the EU employs soft power and conditionality mechanisms to influence behavioral and institutional changes in partner states. Mechanisms such as the European Neighbourhood Policy, Common Commercial Policy, Common Foreign and Security Policy, and economic-financial assistance support institutional modernization in partner countries.

Simultaneously, critical perspectives highlight that the effectiveness of normative influence is constrained by partner countries' national interests, political system stability, and economic conditions. The findings indicate that the EU's partnership strategy represents a multifaceted tool for promoting regional integration and the development of democratic institutions. Its success depends on the continuity of institutional reforms, the expansion of political dialogue, and the consistent application of normative principles.

Keywords: *European Union, partnership strategy, normative power, institutional transformation, democratic institutions*

Giriş

Müasir beynəlxalq münasibətlər sistemində regional inteqrasiya prosesləri dövlətlərarası əməkdaşlığın gücləndirilməsində mühüm rol oynayır. Bu proseslərin ən önəmli aktorlarından biri Avropa İttifaqıdır (Aİ). Aİ-nin tərəfdaşlıq strategiyası yalnız iqtisadi inteqrasiyanı hədəfləmir, eyni zamanda siyasi sabitliyin təmin olunmasını, demokratik institutların inkişafını və hüquqi dövlət prinsiplərinin təşviqini də əhatə edir.

Tədqiqat

Tərəfdaşlıq siyasətinin formalaşması qloballaşma, təhlükəsizlik çağırışlarının artması və regional əməkdaşlıq mexanizmlərinin güclənməsi ilə sıx bağlıdır. Bu strategiyanın əsas məqsədi tərəfdaş ölkələrdə institusional modernləşmə proseslərini stimullaşdırmaq və iqtisadi-siyasi transformasiyanı dəstəkləməkdir. Aİ-nin tərəfdaşlıq strategiyası, əsasən liberal beynəlxalq münasibətlər nəzəriyyəsi, institusionalizm və konstruktivizm prinsiplərinə əsaslanır. Belə yanaşma demokratik dəyərlərin yayılması, iqtisadi inteqrasiya və qaydalara əsaslanan beynəlxalq nizamın gücləndirilməsi vasitəsilə regional təhlükəsizliyi təmin etməyi hədəfləyir.

Bundan əlavə, Avropa İttifaqının tərəfdaşlıq strategiyası yalnız üzv dövlətlərlə məhdudlaşmır, onun xarici siyasətindəki normativ və institusional təsir mexanizmləri üzv olmayan və namizəd dövlətlərə də şamil olunur. Bu yanaşma, Aİ-nin qlobal siyasətdə yumşaq güc aktoru kimi çıxış etməsini təmin edir və tərəfdaş ölkələrdə demokratik dəyərlərin, insan hüquqlarının və hüququn aliliyi prinsiplərinin təşviqinə imkan yaradır. Beləliklə, Aİ-nin tərəfdaşlıq strategiyası həm regional inteqrasiya, həm də qlobal siyasi sabitliyin formalaşmasına töhfə verən kompleks bir alət kimi qiymətləndirilə bilər.

Normativ güc konsepsiyası və tərəfdaşlıq strategiyası

Avropa İttifaqının xarici siyasət strategiyasının nəzəri əsaslarından biri normativ güc konsepsiyasıdır (Normative Power Europe – NPE). Bu konsepsiya beynəlxalq münasibətlərdə aktorların təsir imkanlarının yalnız hərbi və iqtisadi potensiala əsaslanmadığını, həmçinin normativ dəyərlərin yayılması vasitəsilə də reallaşdığını qəbul edir (Manners, 2002).

Tədqiqatçılar Aİ-nin beynəlxalq sistemdəki mövqeyini izah etmək üçün müxtəlif yanaşmalar irəli sürmüşlər: “mülki güc”, “məsuliyyətli güc”, “etik güc” və “kiçik güc”. Lakin ən geniş müzakirə olunan yanaşma Aİ-nin normativ güc aktoru kimi xarakterizə edilməsidir. Mannersin fikrincə, Aİ-nin beynəlxalq siyasətdə digər aktorların davranışına təsiri onun maddi gücü ilə deyil, dəyərlər və normalar vasitəsilə təmin olunur. Bu yanaşma Aİ-nin siyasi və hüquqi prinsiplərini digər dövlətlərə ötürməklə beynəlxalq davranış standartlarının formalaşmasına təsir etdiyini vurğulayır (Manners, 2002; Diez, 2005).

Normativ güc yanaşması Avropa İttifaqının (Aİ) beynəlxalq siyasətdə “yumşaq güc” aktoru kimi çıxış etməsinin əsas strategiyasını təşkil edir. Bu yanaşma çərçivəsində Aİ demokratiya, insan hüquqları, hüququn aliliyi və şəffaf idarəetmə prinsiplərinin təşviqinə xüsusi üstünlük verir (Sjursen, 2006). Tərəfdaş ölkələrlə əməkdaşlıq siyasi şərtlilik mexanizmləri vasitəsilə həyata keçirilir ki, bu da Aİ-nin siyasi və institusional dəyişiklikləri zor tətbiq etmədən formalaşdırmasına imkan verir. Siyasi şərtlilik tərəfdaş ölkələrin Aİ ilə əməkdaşlıqdan iqtisadi və siyasi fayda əldə etməsi üçün müəyyən demokratik standartlara cavab verməsini tələb edir, beləliklə, institusional modernləşməyə və idarəetmədə şəffaflığa təkan verir (Börzel və Risse, 2012).

Manners (2002) Aİ-nin normativ güc konsepsiyasını iki əsas element üzərində qurur. Birincisi, Aİ-nin beynəlxalq sistemdə ənənəvi dövlət aktorlarından fərqli, yeni və unikal bir aktor modeli təmsil etməsidir. Bu model, Avropa İttifaqının siyasi və hüquqi quruluşlarının müqavilələrə və fundamental dəyərlərə əsaslanmasını nəzərdə tutur ki, bu da onu digər dövlətlərin davranışına normativ təsir göstərməyə imkan verən xüsusi bir aktor halına gətirir. İkincisi, Mannersin yanaşmasına görə, Aİ-nin normativ prinsiplərə əsaslanan institusional quruluşu onu beynəlxalq siyasətdə etik və siyasi dəyərləri təşviq edən təşkilat kimi çıxış etməyə meylləndirir. Bu, Aİ-nin xarici siyasət mexanizmləri vasitəsilə insan hüquqları, hüququn aliliyi, davamlı inkişaf və demokratiya kimi dəyərlərin yayılmasını təmin edir.

Normativ güc yanaşmasının əsas üstünlüklərindən biri də onun zor gücü və hərbi vasitələrdən asılı olmadan digər dövlətlərin davranışına təsir imkanlarını artırmasıdır. Beləliklə, Aİ beynəlxalq sistemdə həm etik, həm də siyasi dəyərlərə əsaslanan unikal bir aktor olaraq çıxış edir, başqa ölkələri öz institusional və siyasi nümunələrindən ilham almağa təşviq edir və regional təhlükəsizlik, sabitlik və inteqrasiya proseslərini dəstəkləyir (Manners, 2002; Sjusen, 2006).

Beləliklə, Aİ-nin normativ güc konsepsiyası tərəfdaşlıq strategiyasının həm nəzəri, həm də praktik əsasını təşkil edir və Avropa inteqrasiyasının xarici siyasət səhnəsində unikal, etik və institusional dəyərlərə əsaslanan aktor kimi mövqeyini möhkəmləndirir. Bu yanaşma, həmçinin regional təhlükəsizlik, sabitlik və davamlı inteqrasiya proseslərinin təşviqində həlledici rol oynayır.

Avropa İttifaqının xarici siyasət mexanizmləri

Aİ-nin tərəfdaşlıq strategiyası çoxsəviyyəli idarəetmə modelinə əsaslanır. Buraya mərkəzi institutlarla yanaşı milli və submilli strukturların da qərar qəbul etmə prosesinə cəlb olunması daxildir (Balfour, 2011). Xüsusilə Avropa Xarici Fəaliyyət Xidməti – European External Action Service (EEAS) Aİ-nin xarici siyasət koordinasiyasında mühüm rol oynayır və tərəfdaş ölkələrdə demokratik idarəetmə standartlarının formalaşdırılmasına dəstək verir.

Aİ-nin tərəfdaşlıq strategiyasında istifadə olunan əsas vasitələr siyasi dialoq, iqtisadi əməkdaşlıq proqramları, texniki yardım mexanizmləri və institusional islahatların dəstəklənməsidir. Bu mexanizmlər tərəfdaş ölkələrin siyasi və iqtisadi sistemlərini Avropa standartlarına yaxınlaşdırmaq məqsədi daşıyır (European Commission, 2020).

Avropa İttifaqının tərəfdaşlıq strategiyasının effektivliyi onun xarici siyasət mexanizmlərinin çoxşaxəli və kompleks quruluşundan asılıdır. Bu mexanizmlər Aİ-nin normativ prinsiplərini beynəlxalq səviyyədə yaymaq və tərəfdaş ölkələrlə əməkdaşlıq əlaqələrini gücləndirmək üçün strateji alətlər rolunu oynayır. Ümumi Ticarət Siyasəti vasitəsilə Aİ ikitərəfli və çoxtərəfli ticarət müqavilələrini həyata keçirərək yalnız iqtisadi inteqrasiyanı deyil, həm də insan hüquqları, davamlı inkişaf və digər qlobal dəyərlərin təşviqini təmin edir. Bu siyasət Aİ-nin iqtisadi gücünü normativ təsir alətinə çevirərək, ticarət tərəfdaşları ilə münasibətlərdə dəyərlərə əsaslanan davranış standartlarını formalaşdırmağa imkan verir (Keukeleire və Delreux, 2014).

Avropa Qonşuluq Siyasəti (AQS) Aİ-nin xarici siyasətinin ən vacib vasitələrindən biridir və xüsusilə şərq və cənub qonşuları ilə sabit, demokratik və proqnozlaşdırıla bilən münasibətlərin qurulmasını hədəfləyir. Bu siyasət çərçivəsində tərəfdaş ölkələrdə institusional islahatlar təşviq olunur, texniki və maliyyə dəstəyi təmin edilir və demokratik idarəetmə mexanizmləri gücləndirilir. **Ümumi Xarici və Təhlükəsizlik Siyasəti (ÜXTS)** isə üzv dövlətlərin xarici siyasət fəaliyyətini koordinasiya edərək regional və qlobal sülhün qorunması, beynəlxalq təhlükəsizliyin təmin olunması və tərəfdaş ölkələrdə siyasi sabilliyin yaradılması üçün birgə platforma rolunu oynayır.

Aİ həmçinin tərəfdaş ölkələrə iqtisadi və maliyyə yardım mexanizmləri təqdim edir ki, bu da inkişaf etməkdə olan ölkələrin iqtisadi transformasiyasına və institusional islahatların həyata keçirilməsinə dəstək göstərir. Eyni zamanda, Aİ-nin diplomatik təsirini gücləndirən beynəlxalq müqavilələr insan hüquqları, hüququn aliliyi və demokratik prinsiplərə əsaslanan beynəlxalq normativ çərçivənin təşviqinə xidmət edir. Bütün bu mexanizmlər bir-biri ilə inteqrasiya olunmuş şəkildə fəaliyyət göstərir və üzv dövlətlərin milli maraqları ilə Aİ-nin normativ prinsipləri arasında balans yaratmaq məqsədini daşıyır. Bu yanaşma həm Aİ-nin beynəlxalq arenada normativ aktor kimi mövqeyini gücləndirir, həm də tərəfdaş ölkələrdə institusional və siyasi dəyişikliklərin daha ardıcıl həyata keçirilməsinə imkan yaradır (Keukeleire və Delreux, 2014; Smith, 2010).

Şərtlilik prinsipi və institusional transformasiya

Avropa İttifaqının tərəfdaşlıq siyasətində şərtlilik prinsipi (conditionality) demokratik islahatların təşviqi üçün əsas stimullaşdırıcı mexanizm kimi çıxış edir. Bu prinsip tərəfdaş ölkələrə Aİ ilə əməkdaşlığın genişləndirilməsi üçün konkret siyasi və institusional tələblərə cavab vermə öhdəliyi qoyur. Bu tələblər arasında seçki sistemlərinin şəffaf və ədalətli şəkildə təkmilləşdirilməsi, məhkəmə hakimiyyətinin müstəqilliyinin təmin olunması, korrupsiyaya qarşı effektiv mübarizə və ictimai institutların gücləndirilməsi kimi sahələr xüsusi əhəmiyyət kəsb edir (Vachudova, 2005). Bu mexanizm, Aİ-nin tərəfdaş ölkələrdə demokratik dəyərlərin və hüququn aliliyi prinsiplərinin davamlı şəkildə tətbiq olunmasını təmin etmək üçün strateji vasitə rolunu oynayır.

Elmi ədəbiyyatda şərtlilik mexanizminin effektivliyi ilə bağlı müxtəlif yanaşmalar mövcuddur. Bəzi tədqiqatçılar bu mexanizmin demokratik transformasiya proseslərində sürətləndirici rolunu vurğulayırlar, çünki tərəfdaş ölkələr Aİ ilə əməkdaşlıqdan iqtisadi və siyasi fayda əldə etmək üçün müəyyən standartlara uyğunlaşmaq məcburiyyətində qalırlar (Börzel və Risse, 2012). Digər tərəfdən, bəzi araşdırmalar göstərir ki, daxili siyasi strukturların dayanıqlılığı, milli maraqların üstünlüyü və institusional müqavimət şərtlilik prinsiplərinin effektivliyini məhdudlaşdırır. Bu baxımdan, Aİ-nin tətbiq etdiyi standartların tərəfdaş ölkələrin mövcud siyasi mədəniyyəti və sosial strukturları ilə uyğunluq səviyyəsi kritik əhəmiyyət daşıyır.

Bununla yanaşı, şərtlilik mexanizmi yalnız formal islahatları deyil, həm də institusional modernləşmənin dərinləşməsinə hədəfləyir. Bu, tərəfdaş ölkələrdə hüquqi və inzibati strukturun Avropa standartlarına uyğunlaşdırılmasını, həmçinin siyasi qərar qəbul etmə proseslərinin şəffaf və hesabatlı olmasını təmin edir. Praktikada bu yanaşma texniki yardım proqramları, təlim və tədqiqat əməkdaşlığı, həmçinin idarəetmə islahatlarını əhatə edən çoxşaxəli strategiyalarla həyata keçirilir. Nəticədə, şərtlilik prinsipi yalnız Aİ-nin normativ təsirini gücləndirmir, eyni zamanda tərəfdaş ölkələrin institusional və demokratik dayanıqlığını artıraraq regional sabitliyin möhkəmlənməsinə töhfə verir (Vachudova, 2005; Börzel və Risse, 2012).

Avropa qonşuluq siyasətinin inkişaf mərhələləri

Avropa Qonşuluq Siyasəti – European Neighbourhood Policy (ENP) 2004-cü ildən etibarən Avropa İttifaqı ilə qonşu ölkələr arasında siyasi və iqtisadi əməkdaşlığı gücləndirmək məqsədilə formallaşdırılmışdır. Bu siyasət, Aİ-nin tərəfdaşlıq strategiyasının əsas alətlərindən biri kimi çıxış edir və regional sabitliyin təmin olunması, təhlükəsizlik mühitinin yaxşılaşdırılması və iqtisadi əməkdaşlığın genişləndirilməsi kimi məqsədləri əhatə edir (Smith, 2010). ENP çərçivəsində tərəfdaş ölkələrə institusional modernləşməyə yönəlmiş texniki və maliyyə dəstəyi təqdim edilir. Bu, qanunvericilik islahatlarının həyata keçirilməsi, inzibati və icraedici strukturların gücləndirilməsi, həmçinin iqtisadi və sosial siyasətlərin Avropa standartlarına uyğunlaşdırılmasını nəzərdə tutur.

Qonşuluq siyasətinin tətbiqi diferensial yanaşma prinsipi əsasında aparılır ki, bu da tərəfdaş ölkələrin siyasi, iqtisadi və sosial struktur fərqliliklərini nəzərə almağa imkan verir. Belə yanaşma Aİ-nin normativ prinsiplərini hər bir ölkənin kontekstinə uyğun tətbiq etməsinə şərait yaradır və tərəfdaşlıq strategiyasının effektivliyini artırır. Eyni zamanda, ENP yalnız formal institusional dəyişiklikləri deyil, həm də tərəfdaş ölkələrdə demokratik idarəetmə mədəniyyətinin inkişafını təşviq etməyə yönəlmişdir. Bu siyasət vasitəsilə Aİ regional inteqrasiya və sülhün möhkəmləndirilməsi üçün həm normativ, həm də institusional təsir imkanlarını birləşdirir.

Bundan əlavə, ENP tərəfdaş ölkələrlə qarşılıqlı əlaqələrin möhkəmləndirilməsini təmin edən çoxsəviyyəli idarəetmə mexanizmlərini dəstəkləyir. Bu yanaşma, həm Aİ-nin mərkəzi institutlarının, həm də milli və regional səviyyədəki idarəetmə strukturlarının proseslərə aktiv cəlb olunmasına imkan yaradır. Nəticədə, tərəfdaş ölkələrdə institusional islahatlar yalnız formal tələblərin yerinə yetirilməsi ilə məhdudlaşmır, həm də uzunmüddətli demokratik idarəetmə və şəffaf qərar qəbul etmə mədəniyyətinin formalaşmasına töhfə verir. Bu çərçivədə ENP həm regional sabitliyin təmin olunmasında, həm də Aİ-nin normativ dəyərlərinin effektiv yayılmasında mühüm alət rolunu oynayır.

Demokratik institutların rolu

Demokratik institutların inkişafı Avropa İttifaqının tərəfdaşlıq siyasətində mərkəzi yer tutur və siyasi sabitliyin təmin olunmasında əsas amil kimi qiymətləndirilir. İnstitusional nəzəriyyəyə görə, demokratik təsisatların effektiv fəaliyyəti yalnız formal hüquqi dəyişikliklərlə məhdudlaşmır, eyni

zamanda siyasi mədəniyyətin inkişafı, cəmiyyətin iştirakçılığı və qərar qəbul etmə proseslərinin şəffaflığı da vacib şərtlər hesab olunur (Börzel və Risse, 2012). Bu baxımdan seçki institutlarının şəffaf və ədalətli təşkili, məhkəmə sisteminin müstəqilliyi və vətəndaş iştirakının təmin edilməsi demokratik institutların möhkəmlənməsinin əsas göstəriciləri kimi çıxış edir.

Avropa İttifaqı tərəfdaş ölkələrdə institusional modernləşmə proseslərinin sürətləndirilməsi üçün müxtəlif layihələr həyata keçirir. Bu layihələr texniki yardım proqramları, təhsil və tədqiqat əməkdaşlığı, idarəetmə islahatları və siyasi dialoq mexanizmlərini əhatə edir (Shamakhov, Mezhevich, 2020). Eyni zamanda, Aİ-nin təşəbbüsləri tərəfdaş ölkələrdə demokratik və hüquqi standartların sistemli şəkildə tətbiqini dəstəkləyir. Bu yanaşma nəticəsində yalnız formal qanunvericilik dəyişiklikləri deyil, həm də dövlət institutlarının funksionallığı, şəffaflığı və vətəndaşların siyasi proseslərə iştirak imkanları inkişaf etdirilir. Beləliklə, demokratik institutların gücləndirilməsi Aİ-nin tərəfdaşlıq strategiyasının normativ və institusional məqsədlərinə nail olmasına birbaşa töhfə verir və regional sabitliyin möhkəmlənməsini təmin edir.

Tərəfdaşlıq strategiyasının regional sabitliyə və təhlükəsizliyə təsiri

Avropa İttifaqının (Aİ) tərəfdaşlıq strategiyası yalnız iqtisadi və institusional inteqrasiyanı hədəfləmir, eyni zamanda regional sabitliyin və təhlükəsizliyin gücləndirilməsində mühüm rol oynayır. Tərəfdaşlıq siyasətinin əsas məqsədi üzv olmayan və üzvlüyə namizəd olmayan ölkələrin siyasi və institusional davranışlarını Avropa standartlarına yaxınlaşdırmaq, demokratik institutları gücləndirmək və hüququn aliliyi prinsiplərini tətbiq etməyə təşviq etməkdir (Oktay, 2015). Bu yanaşma, həmçinin regional münaqişələrin qarşısının alınmasına, dövlətlərarası dialoqun inkişafına və siyasi sabitliyin təmin olunmasına birbaşa təsir göstərir.

Aİ-nin tərəfdaşlıq strategiyası çərçivəsində tətbiq etdiyi siyasətlər arasında siyasi dialoq, institusional islahatların dəstəklənməsi, iqtisadi əməkdaşlıq və texniki yardım proqramları xüsusi əhəmiyyət kəsb edir (Keukeleire və Delreux, 2014). Bu mexanizmlər tərəfdaş ölkələrdə idarəetmənin şəffaflığını və məsuliyyətli qərar qəbuletməni təşviq etməklə regional təhlükəsizliyi möhkəmləndirir. Xüsusilə Avropa Qonşuluq Siyasəti (AQS) və Ümumi Xarici və Təhlükəsizlik Siyasəti (ÜXTS) Aİ-nin tərəfdaş ölkələrlə sabit və demokratik münasibətlər qurmaq üçün əsas vasitələridir (Nuriyev, 2008).

Normativ güc və şərtlilik prinsipləri də regional sabitliyin təmin olunmasında həlledici rol oynayır. Tərəfdaş dövlətlər müəyyən demokratik standartlara cavab vermədikdə Aİ iqtisadi və siyasi təşviqləri uyğunlaşdırır, bu da institusional və siyasi davranışda dəyişikliklərə səbəb olur (Sjursen, 2006; Börzel və Risse, 2012). Beləliklə, Aİ-nin tərəfdaşlıq strategiyası yalnız tərəfdaş ölkələrin daxili idarəetməsini gücləndirmir, eyni zamanda regionda siyasi sabitlik və təhlükəsizlik mühitinin möhkəmləndirilməsinə dəstək verir.

Bundan əlavə, strateji tərəfdaşlıq çərçivəsində Aİ-nin institusional təşəbbüsləri regional əməkdaşlıq və qarşılıqlı etimadın inkişafını stimullaşdırır. Bu yanaşma regional təhlükəsizlik mexanizmlərinin möhkəmlənməsinə və müxtəlif siyasi aktorlar arasında konfliktlərin həllinə şərait yaradır. Nəticədə, Aİ-nin tərəfdaşlıq strategiyası həm normativ, həm də institusional vasitələrlə regional sabitlik və təhlükəsizliyi təmin edən çoxsəviyyəli bir mexanizm kimi çıxış edir (Temirbaeva, 2024; Smith, 2010).

Tərəfdaşlıq strategiyasına tənqidi yanaşmalar

Elmi ədəbiyyatda Avropa İttifaqının tərəfdaşlıq strategiyasına qarşı müxtəlif tənqidi yanaşmalar mövcuddur. Bir tərəfdən, Aİ-nin normativ təsir mexanizmləri, yəni tərəfdaş ölkələrdə demokratik institutların inkişafını təşviq edən siyasət və şərtlilik prinsipləri strateji olaraq innovativ və effektiv bir alət kimi qiymətləndirilir. Lakin praktiki təcrübə göstərir ki, bu mexanizmlər həmişə gözlənilən nəticəni təmin etmir. Tərəfdaş dövlətlərin suveren milli maraqları, daxili siyasi sistemlərin dayanıqlılığı və iqtisadi asılılıq səviyyəsi Aİ-nin təsir imkanlarını məhdudlaşdıran əsas amillərdir (Schimmelfennig və Sedelmeier, 2005).

Bundan əlavə, bəzi hallarda Aİ-nin tətbiq etdiyi standartlar və normativ tələblər tərəfdaş ölkələrin mövcud milli inkişaf modelləri və institusional ənənələri ilə ziddiyyət təşkil edir. Bu ziddiyyət, institusional transformasiya proseslərinin ləngiməsinə, islahatların yarımçıq qalmasına və bəzən tərəfdaş ölkələrdə normativ qəbulun məhdudluğuna səbəb olur. Həmçinin, Aİ-nin normativ təsirinin

ardıcılığı üzv dövlətlərin müxtəlif maraqları və siyasi prioritetləri ilə məhdudlaşır ki, bu da tərəfdaşlıq siyasətinin səmərəliliyinə əlavə çətinliklər yaradır (Börzel və Risse, 2012).

Tənqidi yanaşmalar həmçinin Aİ-nin tərəfdaşlıq strategiyasının “yumşaq güc” statusunu şübhə altına alır. Normativ prinsiplərin yalnız rəsmi səviyyədə təşviqi, lakin praktikada qismən və qeyri-ardıcıl tətbiqi Aİ-nin təsir gücünü zəiflədir. Bununla yanaşı, bəzi tədqiqatçılar Aİ-nin tərəfdaş ölkələrdə institusional və siyasi dəyişiklikləri yalnız iqtisadi stimula və təzyiqa vasitəsilə təmin etməyə çalışmasının uzunmüddətli davamlılığa zəmanət vermədiyini vurğulayırlar. Beləliklə, tənqidi perspektivdən yanaşdıqda, Aİ-nin tərəfdaşlıq strategiyası institusional transformasiya və demokratik islahatlar üçün mühüm potensiala malik olsa da, onun uğuru birbaşa tərəfdaş ölkələrin daxili şəraitindən, siyasi iradəsindən və milli maraqlarının uyğunluğundan asılıdır (Börzel və Risse, 2012).

Nəticə

Tədqiqatın nəticələri göstərir ki, Avropa İttifaqının tərəfdaşlıq strategiyası yalnız iqtisadi inteqrasiyanı təşviq edən mexanizm deyil, həm də regional sabitliyi və beynəlxalq təhlükəsizliyi təmin edən kompleks bir alət kimi çıxış edir. Strategiyanın əsas istiqaməti normativ güc konsepsiyası əsasında qurulub ki, bu da Aİ-nin beynəlxalq siyasətdə yumşaq güc aktoru kimi fəaliyyət göstərməsinə imkan verir. Normativ prinsiplərə əsaslanan yanaşma tərəfdaş dövlətlərdə demokratik institutların, hüququn aliliyi və şəffaf idarəetmə mexanizmlərinin inkişafına töhfə verir. Bununla yanaşı, tərəfdaşlıq strategiyası institusional modernləşmə proseslərini stimullaşdırır, iqtisadi və siyasi transformasiyanı dəstəkləyir və tərəfdaş ölkələrin Avropa standartlarına yaxınlaşmasını təmin edir. Strategiyanın uğuru yalnız Aİ-nin institusional strukturlarının səmərəliliyindən deyil, həm də tərəfdaş dövlətlərin daxili siyasi iradəsi və milli maraqlarının uyğunluğundan asılıdır.

Bununla yanaşı, tədqiqat göstərir ki, Aİ-nin tərəfdaşlıq strategiyası həm fərsətlər, həm də məhdudiyyətlər yaradır. Şərtlilik mexanizmləri və institusional islahatlara dəstək tərəfdaş ölkələrdə demokratik və hüquqi transformasiyanı sürətləndirə bilər, lakin milli suverenlik, daxili siyasi sabitlik və iqtisadi asılılıq kimi amillər bu təsirin effektivliyini məhdudlaşdırır. Strategiyanın davamlı uğuru üçün Aİ-nin tərəfdaşlıq siyasətini tətbiq edən institusional mexanizmlərin koordinasiya, siyasi dialoqun davamlılığı və əməkdaşlıq proqramlarının müntəzəm qiymətləndirilməsi vacibdir. Nəticə etibarilə, Aİ-nin tərəfdaşlıq strategiyası regional inteqrasiya və demokratik dəyərlərin təşviqi üçün önəmli bir vasitə olmaqla yanaşı, beynəlxalq münasibətlər sistemində normativ aktor kimi Aİ-nin rolunu möhkəmləndirir.

Ədəbiyyat

1. Balfour, R. (2011). *The European Union's foreign policy: A historical perspective*. Routledge.
2. Börzel, T. A., & Risse, T. (2012). From Europeanisation to diffusion: Introduction. *West European Politics*, 35(1), 1–19. <https://doi.org/10.1080/01402382.2012.635291>
3. Diez, T. (2005). Constructing the self and changing others: Reconsidering “Normative Power Europe.” *Millennium: Journal of International Studies*, 33(3), 613–636. <https://doi.org/10.1177/03058298050330030601>
4. European Commission. (2020). *The European Union's external action: Policy instruments and partnerships*. European Union.
5. Keukeleire, S., & Delreux, T. (2014). *The foreign policy of the European Union* (2nd ed.). Palgrave Macmillan.
6. Manners, I. (2002). Normative power Europe: A contradiction in terms? *Journal of Common Market Studies*, 40(2), 235–258. <https://doi.org/10.1111/1468-5965.00353>
7. Moiseeva, D. E. (2018). Vzaimodeystvie Yevropeyskogo soyuza s mezhdunarodnymi organizatsiyami v kontekste organizatsionnoy teorii. *Vestnik Permskogo universiteta. Seriya: Politologiya*, (4), 153–165.
8. Nuriyev, E. (2008). Azerbaijan and the European Union: New landmarks of strategic partnership in the South Caucasus–Caspian basin. *Southeast European and Black Sea Studies*, 8(2), 155–167.

9. Oktay, E. G. (2015). European Neighbourhood Policy and Azerbaijan: A critical evaluation. *Bilig*, (75), 75–102.
10. Schimmelfennig, F., & Sedelmeier, U. (2005). *The Europeanization of Central and Eastern Europe*. Cornell University Press.
11. Shamakhov, V. A., & Mezhevich, N. M. (2020). O evropeyskom opyte v evraziyskoy integratsii. *Upravlencheskoe konsultirovanie*, (3), 47–53.
12. Sjursen, H. (2006). What kind of power? European foreign policy and the normative dimension. *Journal of European Public Policy*, 13(2), 169–181. <https://doi.org/10.1080/13501760500451633>
13. Smith, M. E. (2010). *European Union foreign policy in a changing world*. Polity Press.
14. Temirbaeva, A. K. (2024). Evropeyskaya politika sosedstva kak instrument ukrepleniya vliyaniya na postsovetskom prostranstve. *Universum: Obshchestvennye nauki*.
15. Vachudova, M. A. (2005). *Europe undivided: Democracy, leverage, and integration after communism*. Oxford University Press.

Daxil oldu: 11.12.2025

Qəbul edildi: 20.02.2026